

De thuishoofdeconoom

De gebruikelijke omschrijving van de economie als de gedragswetenschap die zich met het schaarsteprobleem bezighoudt, is veelomvattend. Misschien zelfs wel te ruim omdat aan elke vorm van menselijk gedrag een schaarste-aspect zit, al is het maar omdat handelen tijd kost en het leven kort is. In de praktijk beperken de meeste economen zich dan ook tot de bestudering van gedrag dat op de een of andere manier in geld waardeerbaar is en op de markt plaatsvindt. Het gevolg hiervan is dat in de economie een soort „dr. Jekyll en mr. Hyde“-mensbeeld wordt geschapen: aan de ene kant (op de markt) is er sprake van een nijvere cijferaar, een „homo economicus“, maar eenmaal buiten de markt aangekomen bergt deze zijn calculator op en laat hij zich leiden door irrationele en onvoorspelbare voorkeuren. Zo absoluut kan de tweespalt in het gedrag niet zijn. De schroom om de economische theorie buiten het marktgedrag toe te passen is in Europa niettemin groot. Zo niet in de Verenigde Staten, waar economen al in de jaren zestig en zeventig hun blik tot gebieden als opvoeding, huwelijk en gezinsplanning hebben verbreed¹⁾. Zij ontdekten de „home economics“ als een speciaal terrein waarop de „homo economicus“ zich beweegt. Ter lering en vermaak hier een korte introductie in de beginselen van de thuishoofdeconomie.

Het terrein van de thuishoofdeconomie is het gezin, waarin zowel wordt geconsumeerd als geproduceerd. In de consumptieve sfeer wordt, net als in de traditionele economie, het nut gemaximaliseerd. Alleen is het nut niet direct afhankelijk van de aankoop van goederen op de markt: marktgoederen schenken alleen bevrediging, zo veronderstelt de thuishoofdeconomie, in combinatie met de „input“ van schaarse menselijke tijd in de huishouding. Een gekochte diepvriesmaaltijd bij voorbeeld verschaft de koper alleen nut als hij eerst wordt ontdooid, dan verwarmd en vervolgens gegeten. Er moet dus binnen de huishouding eerst nog geproduceerd worden om te kunnen consumeren. De consequentie hiervan is dat het gezin, in afwijking van de traditionele economie, als geïntegreerde consumptie- en productiehuishouding wordt gezien. Er is dan ook simultaan sprake van een nutsfunctie en een productiefunctie. De thuishoofdeconoom slaat nu driftig aan het maximaliseren en differentiëren om te bepalen hoe hij zijn tijd het beste kan aanwenden. Steeds is hij op zoek naar de combinatie van produceren en consumeren, waarbij zijn nut maximaal is. Dit theoretische kader, waarbinnen het gezin als consumptie- en productie-eenheid en de allocatie van tijd zulke belangrijke rollen spelen, is op veel keuzehandelen binnen de persoonlijke levenssfeer toegepast, zoals het volgen van een opleiding, de tijd besteed aan de opvoeding van het kind en arbeidsmarktparticipatie.

De meest curieuze toepassing is ongetwijfeld de economie van het huwelijk. Uitgangspunt is dat er getrouwd (of samengewoond) wordt als beide partijen voordelen kunnen behalen van het samenwonen ten opzichte van het alleen wonen. De winst ligt in de productieve sfeer als het voeren van een gezamenlijke huishouding „economies of scale“ geeft. Niet alleen worden bij voorbeeld maaltijden goedkoper en relatief sneller geproduceerd en worden de woonlasten gedeeld – besparingen die de huidige bewindslieden nogal sterk aanspreken – maar belangrijker nog is dat er een specialisatie door de echtelieden kan plaatsvinden van productie in de huishouding of in de marktsector die, volgens de vertrouwde principes van de micro-economische prijstheorie, het maximale gezamenlijke nut waarborgt. De vrijgezel mist natuurlijk de voordelen van zo'n Hicksiaanse micro-economische exercitie. Ook kan hij in de productiesfeer geen „goederen“ voortbrengen die technisch door „joint production“ worden gekenmerkt, zoals geborgenheid, liefde of de verwekking en opvoeding van kinderen. In technische termen: de productiefunctie heeft hier een Cobb-Douglas-vorm (de „output“ productie is alleen positief als van alle „inputs“ gebruik wordt gemaakt).

Nu zal de doorsnee-lezer wellicht zeggen dat de economische redenering op het huwelijksgedrag niet toepasbaar is omdat liefde een belangrijker motieven voor handelen is dan de mogelijkheid door het voeren van een gemeenschappelijke huishouding productievoordelen te behalen. Daar heeft de thuishoofdeconomie op gevonden door een aan de economie aangepaste, wat onromantische beschrijving van liefde te geven: liefde is het nut dat een partner heeft van de consumptie van de ander. De voordelen

van een „huwelijk met liefde“ liggen dus niet alleen in de productiesfeer, maar ook in de niet-concurrerende gemeenschappelijke consumptie: de een geniet als de ander geniet, samen wordt dubbel genoten. De belangrijkste praktische voorspelling van de thuishoofdeconomie op huwelijksgebied is dat de prikkel tot samenwonen sterker wordt als de specialisatiemogelijkheden in het gezin groter zijn. Dit is het geval als de lonen tussen de partners maximaal verschillen. De „goedkoopste“ partner wendt dan immers zijn, of in de praktijk doorgaans „haar“, arbeidskracht in de gezinsproductie aan, terwijl de beter betaalde zijn arbeid buiten het gezin aanbiedt. Als echter de markttonen van vrouwen gaan stijgen ten opzichte van die van mannen, zal gedeeltelijke substitutie moeten plaatsvinden van huishoudtijd van vrouwen door markt-tijd, terwijl de relatief goedkoper geworden mannen meer tijd in de gezinsproductie moeten steken. Door institutionele factoren zal de substitutie echter niet perfect zijn, waardoor het huwelijk aan efficiency verliest en het vrijgezellenbestaan relatief aantrekkelijker wordt.

In het verlengde van de toepassing van de theorie op het samenleven, ligt het gebruik van de calculator in de slaapkamer: het verwekken van een kind is vooral een economische daad en verschilt niet wezenlijk van de aanschaf van een duurzaam consumptiegoed, waarbij verwacht nu tegen verwachte offers wordt afgewogen. Het nut van een kind ligt in het materiële vlak (kinderbijslag, hulp bij huishoudelijk werk, oudedagsvoorziening enz.) en in het immateriële vlak (mede afhankelijk van de opvoeding), en is waarschijnlijk afnemend. De kosten van een kind liggen aan de productiezijde van het gezin: de opvoeding en het genieten van het kroost zijn tijdrovend en worden gewaardeerd tegen de „opportunity costs“ van de huishoudelijke tijd die in termen van de waarde van de gemiste marktproductie wordt gemeten. De „opportunity costs“ zijn hoger naarmate de huisvrouw een hogere opleiding heeft genoten, omdat daardoor de potentiële marktverdiensten, en dus de schaduwprijs van de huishoudelijke productie, worden verhoogd. De thuishoofdeconoom zal dan, met al deze overwegingen in het achterhoofd, bepalen in welke mate hij zijn arbeid buiten het gezin aanbiedt en of dit jaar de huishouding wordt verrijkt met een tijdsbesparende diepvriezer of een tijdsintensief kind.

Er is veel kritiek op de thuishoofdeconomie mogelijk. Zo wordt voor de vrouw een vrije keuze tussen markt- en huishoudproductie verondersteld, waaraan in de praktijk lang niet altijd is voldaan. En er wordt perfect inzicht in alle relevante demografische en economische factoren gepostuleerd op grond waarvan een optimaal levensplan wordt uitgestippeld. Bovendien is een belangrijk bezwaar dat de theorie niet toetsbaar is omdat de impliciete ruil tussen marktinkomen en huishoudinkomen, en tijdrovende en tijdsbesparende gezinsproductie en -consumptie, niet zichtbaar is. Toch heeft deze theorie meer dan amusementswaarde omdat zij wijst op de mogelijke wisselwerking tussen marktbeslissingen en beslissingen die in de persoonlijke sfeer liggen. Dit besef kan de beleidsmaker onverwachte verrassingen besparen wanneer beleidsmaatregelen worden ontworpen die een „spin off“ hebben naar de huishoudelijke sector. Zo zou in Nederland het invoeren van de Wet op de tweeverdieners tot een toename van het aantal ééngezinshuishoudingen en daarmee tot een stijging van uitgaven voor huursubsidie, een verscherping van het woonruimtetekort en een maatschappelijk niet gewenste verandering van de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen kunnen leiden. Een soortgelijk effect kan optreden als z.g. voordeurdelers, zoals in de bedoeling ligt, op hun bijstandsuitkering worden gekort. De les is duidelijk: als de thuishoofdeconomie bestaat – en waarom niet als het bestaan van schaarste als leidraad van handelen wordt genomen – dan moet daarmee bij maatregelen die mensen in hun persoonlijke levenssfeer raken, terdege rekening worden gehouden.

H. Kamps

1) Zie o.a. de diverse bijdragen in de supplementen van *Journal of Political Economy* van maart/april 1973 en maart/april 1974. Verder het juli/augustus-nummer van 1973 van dit blad en H. Leibenstein, An interpretation of the economic theory of fertility: promising path or blind alley?, *Journal of Economic Literature*, juni, 1974.